

CARL REINIC ROSENBERG

En nordhalländsk bonadsmålare.

Av

ALBERT ANDERSON.

Uti den bästa och utförligaste översikt som tills dato finns över svenskt allmogemåleri, nämligen intendenten fil. dr. Sigurd Erixons i *Vom Wesen der Volkskunst*¹ publicerade uppsats »Schwedische Bauern-Malereien» saknas såväl i text som å karta uppgifter om måleriet i norra Halland. De inom landskapets norra del verksamma målarna ha väl icke blivit så kända som sina sydligare yrkesbröder, men ett par av dem ha dock haft så stor betydelse i sin ort, att de förtjäna dragas fram ur glömskan. Bland målarna i dessa bygder var det endast en, som med framgång idkade bonadsmåleri, och det var Carl Reinic Rosenberg i Träslöv, Himle härad.

Rosenberg föddes i Träslöv den 17 juli 1794. Som adertonårig valde han krigarens yrke, och av ett bevarat betyg från 1815 framgår, att han »gjorde fälttågstjänst under Tre år från 1812 till 1815», varunder han »med mycken beskedelighet sig uppförde». Sistnämnda år tog han avsked, men redan 1818 tog han värvning vid Kungl. Göta Artilleriregemente. Då han år 1824 definitivt lämnade krigstjänsten, fick han de bästa vitsord uti ett betyg, som omständligt skildrar huru gammal han är, att han är »5 fot 9 $\frac{1}{2}$ tum lång» o. s. v.

Efter erhållet avsked från regementet slog han sig åter ned i Träslöv, där han började lära målaryrket. Påverkad av andra sydsvenska bonadsmålare, vilkas alster sparsamt förekommo i hans hembygd

¹ Jahrbuch für Historische Volkskunde. II. 1926.

Carl R. Rosenberg

Fig. 1. Carl Reinic Rosenberg. Foto från 1860-talet och namnteckning från bouppteckning 1851.

vid denna tid, började Rosenberg snart måla bonader. Men han tillverkade även tapeter, vilket, som jag senare skall visa, bör ses i sammanhang med bonadsmåleriet. Det synes, som om måleriet givit honom anständig bärning, ty 1842 kunde han och hans hustru — han gifte sig 1821 med Börtha Larsdotter — köpa en gård, $\frac{1}{16}$ kronoskatte n:o 3 Träslöv, Björn Persgård, för vilken erlades en köpesumma av »Fyra Hundrade Riksdaler Riksgäldssedlar», en bra summa på den tiden. Och då hustrun år 1851 avled, utvisade bouppteckningen en behållning av Rdr. B:co 158:37, vilket visar, att han var jämförelsevis väl-situerad.

Rosenberg fortsatte att måla bonader och tillverka tapeter även sedan han blivit hemmansägare, ehuru han naturligtvis icke nu kunde

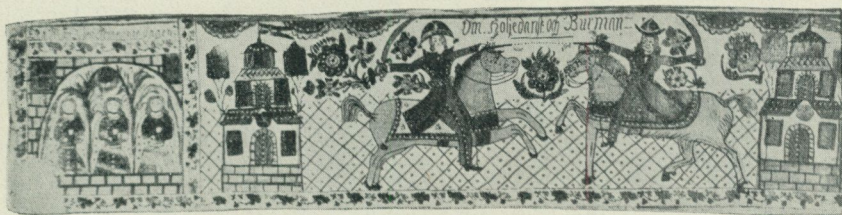

Fig. 2. »Om Holge dansk och Burman». Målning på papper i Varbergs mus.

ägna så mycken tid däråt som förut. Bonader av Rosenberg funnos omkring mitten av 1800-talet i de flesta stugor inom Himle, Viske och Fjäre härader. De kallades av allmogen »kunterfej» och upphängdes i stugorna vid jul och andra högtider. Här och där i norra Halland kan man än i dag påträffa en bonad av Rosenberg, men som han alltid målade på lättförstörbart papper, äro de allra flesta numera förstörda.

Det är icke känt, att Rosenberg gått i lära hos någon annan bondmålare. Enligt uppgift från en ännu levande dotter (i andra giftet) lärde han sig själv på egen hand, vilket därmed torde få anses fastslaget. Att han emellertid studerat sina föregångare och även sina samtida yrkesbröders arbeten märkes tydligt på hans alster. Tydligt har han varit i tillfälle att se bonader bl. a. av Eriksson i Ås. Såväl Rosenbergs framställning av striden emellan Holger danske och Burman som Heliga tre konungar, Elie himmelsfärd m. fl. bära vittne om att han haft Erikssons bonader till föredöme, även om han inte kan beskyllas för att ha kopierat. Han har obestriddligen sin egen stil, som framgår av bilderna.

Framställningen av de visa och fåvitska jungfrurna samt av Josef och hans bröder visar emellertid att han icke heller varit främmande för tidigt Sunnerbomåleri.

Redan från början av sin målarbana hade Rosenberg, som ovan antytts, tryckt tapeter, till vilka han själv skar klichéer i trä. Tyvärr torde det numera vara omöjligt att uppbringa några av dessa tapeter, som naturligtvis för längesedan överklistrats av fabriksgjorda papperstapeter. Rosenbergs tapeter hade veterligen stor marknad, i synnerhet i Viske härad, där han försålde massor av dem.

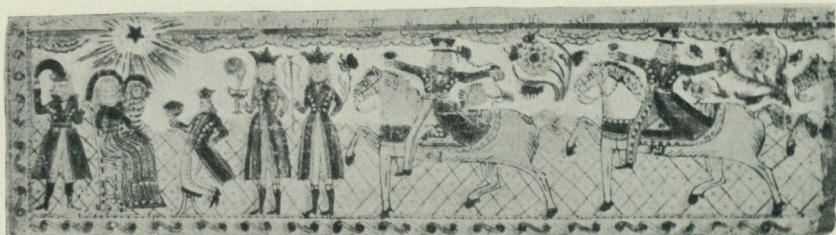

Fig. 3. Heliga tre konungar. Målning på papper i Varbergs mus.

Kanske är det tapettillverkningen, som först ingivit honom tanken på att börja måla bonader. I varje fall har han vid utförandet av bonaderna tillämpat en viktig lärdom från tapettillverkningen: konsten att göra klichéer. Han skar alla figurer för bonaderna i trä och hade därefter teckningen undanstökad på en bråkdel av den tid, han eljest måst använda därför. Klichéerna som kallades »formar», ha tyvärr alla gått förlorade.

Se vi närmare på Rosenbergs bonader, finna vi strax, att snart sagt varje linje är gjord med kliché. Ramen kring bonaden fig. 2, är utförd med samma kliché som ramen kring fig. 5 samt ramarna i överkant av figg. 4 och 7. Ramarna i underkanten av figg. 3, 4 och 7 äro exakt lika. Den högra av hästarna å fig. 2 är i minsta detalj lik de båda hästarna å fig. 3. Såväl de visa som de fåvitska jungfrurna förete exakt samma drag, och Josefs bröder likna varandra precis. Brudgummen, som kommer till jungfrurna, är påfallande lik Josef, och se vi närmare på Israels barn, så upptäcka vi, att de marschera såväl genom öknen som genom röda havet i grupper om fyra vuxna och ett barn i vardera gruppen, medan Faraos här är uppdelad i grupper om tre soldater i varje. Moses och Aron gå i täten så lika varandra som tvillingar; enda skillnaden dem emellan är mantlarnas färg. I förbigående bör Faraos här observeras med erinran om Rosenbergs deltagande i fälttåget emot Napoleon. De väl detaljerade uniformerna få därigenom sin förklaring.

Genom att enskilda figurer och grupper av figurer sålunda stereotyperades, vann Rosenberg naturligtvis möjlighet till verklig massproduktion. Samtidigt vanns också en dekorativ symmetri, som säkerligen uppskattades av publiken. Arbeten sådana som de tio jung-

Fig. 4. De visa och de fåvitska jungfrurna. Målning på papper i Varbergs mus.

frurna, Josef och hans bröder m. fl. äro av utomordentligt dekorativ verkan.

Men liksom Rosenberg skilde Moses från Aron genom mantlarnas skilda färg, så har han även eljest givit de olika figurerna deras personliga prägel i färg i stället för i individuell teckning. Han visste att skickligt undvika det tröttande i upprepningen genom väl valda färger, som än i dag stå vackert emot varandra. Utmanande färgkontraster undvek han och valde med förkärlek en mera diskret ton än en stor del av hans samtida yrkesbröder.

Några av de blommor och blad, som vi återfinna å ramarna till Rosenbergs målningar, ha också funnit användning vid tapetframställningen, liksom även de fyllnadsdekorationer, som smycka de lediga fälten vid sidan av de stridande ryttarna Holger danske och Burman och ovanför huvudena på Josefs bröder.

Emellan Israels barn och Faraos här se vi blåa vattenvirvlar, och över de framtågande skarorna hänger vattnet hotande i luften. När vi återfinna samma hotande vattenmassor över de genom öknen framtågande israeliterna, så förklaras detta genom en uppgift från Rosenbergs anhöriga därigenom att Rosenberg ursprungligen tänkt måla den farofyllda färden genom röda havet, men under arbetets gång ändrat sig och i stället framställt ökenvandringen. Emellan grupperna av framtågande israeliter har han placerat träd, som även de skurits i trä.

Rosenberg målade icke endast bonader och tapeter, han brukade också dekorera kistor, skrin och andra möbler och bohag, som man under 1800-talet brukade låta dekorera i dessa bygder. På det området

Fig. 5. Josef och hans bröder. Målning på papper i Varbergs mus.

Fig. 6. »Isræls Barns Gång i Öknen». Målning på papper i Varbergs mus.

har han emellertid betytt mindre än i sin egenskap av bonadsmålare, och det mig tillgängliga materialet är icke heller på långt när så betydande som de bevarade bonaderna.

De i figg. 1—8 avbildade bonaderna finnas å Varbergs museum, där ytterligare ett antal av Rosenberg framställda bonader finnas utställda. Större delen av dessa bonader erhöi muséet genom donation av framlidne målarmästare Hjalmar Magnusson i Stannared, som till Varbergs museum donerat hela sin till omkring 2,000 nummer uppgående privatsamling.

Mot slutet av sitt liv blev Rosenberg i det närmaste blind, varför han alltså icke kunde måla mera. Men ännu på 1860-talet målade han veterligen kistor. Han dog den 3 mars 1886, och blev sålunda över 91 år gammal.

Fig. 7. Israels barn tåga genom röda havet. Målning på papper i Varbergs mus.

Bland Rosenbergs efterlämnade papper finnas bl. a. följande anteckningar bevarade angående färger och deras blandning och användning.

»Röda.

Cjnober. Karbin. Mönja. Berlinerödt. Kurlack. Drakblo.

Konsehell Eller Rulltama Rise.

Tages Rödt bläck pulfver det rifver man mycke väl och slår derpå lite Gummivaten och lägger deruti hvitt Socker. Sedan är det ferdigt.

Bruna färgstoffer.

Tara desina. Brunocker, umbra brunrot Taretalj. Donkopp Kaport mårten.

Till brun åderfärg skall man grunda med mönja blyvit och Gulocker.

Sedan så laseras det med taretalj sedan ådrar man med tara desina sedan den blir torkad, tager man lite Berlinerödt och rifver i linolja sedan spädes Dett med tarpentin och öfver strykes mycket tunt sedan det blir torkat Lackerar man det.

till Griädelin slamfärg.

Kokas klister och sammanblandas med Linolja och sillake och till samman rör och sedan tager man Donkopp och rifver i Klister. och sedan rifver man krita på samma sätt och till blandar efter behag brunrot kan begagnas för don kopp.

Fig. 8. Fortsättning på föregående.

Gredlin vit färg tager man blå blumster och läger der uti alun och öser ätika derpå.

Hur man skall förgylla.

Brunrot rifver man väll i husblas lemn och lite ätika och der med öfverstrykes det. Sedan strykes det med lite ägg hvita sedan denna är torkad rifver man Kopparrök och silfver glitt till sammans i rå linolja och öfver stryker det med sedan detta är knappast i halftorken läger man på guld det sedan strykes det öfver med Gullfärnissa och sedan den är torkad gnider man det med en Svintand sedan det är gjort öfver stryker man det med ägg hvita sedan den är torkad gnider man den med en linnen klut. Sedan är det färdigt.

först kokas mycke fint hvete mjöls klister sekt sedan rifver man Silfverglitt och kopparrök i linolja och tärpentinsolja sedan rifver man up tor krita i bland tork sakerna sedan rifver man up krita i klisteret lika mycket som den andra sorten och som man blandar.

Huru man skall koka Copalfärnissa.

1 Copal skall stötas mycke fint och der till skall 1 Tärpentinsolja och Ett kvarter färnissa.

Copalen smältes för i en jnnelyckt panna sedan tager man hälften af färnissan och slår uti sedan rör man ihop det mycket väl och slår hälften utaf tärpentin derpå sedan rör man i hop det mycket väll och slår det öfriga af lin oljan och låter det koka sedan det är gjort

Fig. 9. »Christi lidande». Detalj ur målning på _papper, Nord. M. 76, 392.

lyfter man af pannan sedan slår man det öfriga af tarpentinen der på sedan silas det genom en linnen lapp. Oljefärnissan skall vara lite Ljummen.

til gul slamfärg 16 kanner vatten et Pun guloker 2 kanner olia 3 skålpun härs 3 skålpun vikt — — — 8 skålpun Rågmjöl.»

Så långt Rosenbergs anteckningar. Det är tydligt, att han i hast nedkastat dessa anteckningar för att ha som stöd för minnet, och att han aldrig drömt om att någon annan skulle få tag i dem. Det framgår av anteckningarna, att Rosenberg — åtminstone till husbehov — även sysslat med grövre måleri än bonader och möbelmålning. Därom vittnar bl. a. anteckningen om den gula slamfärgen.

Rosenbergs terminologi är så pass bemängd med folketymologiska omtydningar av förekommande främmande benämningar på färger att några förklaringar torde vara motiverade.

Zinnober är ju lätt att känna igen, och att Karbin skall vara Carmin torde också utan vidare vara klart. Mönja, Berlinrött och

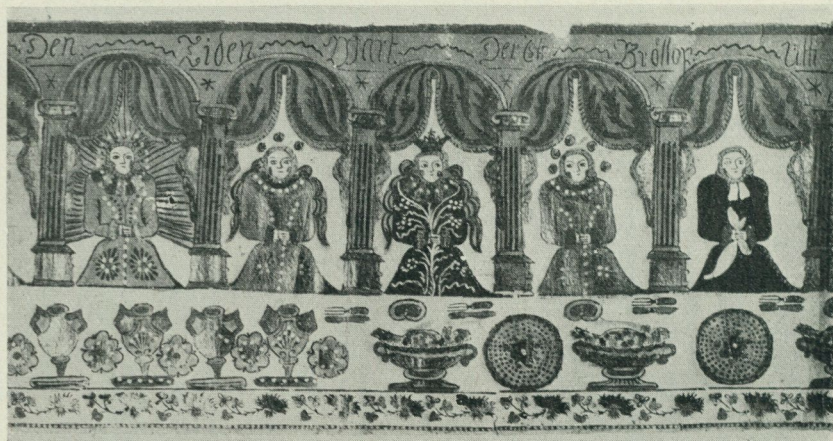

Fig. 10. Brölloppet i Kana. Detalj ur målning på papper, Nord. M. 90, 116.

Fig. 11. »Christi födelse». Detalj ur målning på papper, Nord. M. 76, 947.

Drakblod finnas i färghandeln, men Kurlack är litet svårare. Utgå vi från ett uttal *hulak*, som i Träslöv är det enda möjliga, så ligger en förväxling med kul-lack nära till hands. Nu finns — eller fanns i varje fall på Rosenbergs tid — en färg med namnet Kugellack, som alltså bör vara identisk med »Kurlack». Så ha vi »Konsehell» och »Rulltama Rise». Det förstnämnda är väl förmodligen Kochenille, och »Rulltama Rise» är nog ingenting annat än ultramarin. Det finnes ju nämligen även ultramarin röd färg. Det av R. nämnda vita sockret torde vara blysocker.

»Tara desina» är säkert Terra di Siena. Brunocker, umbra och

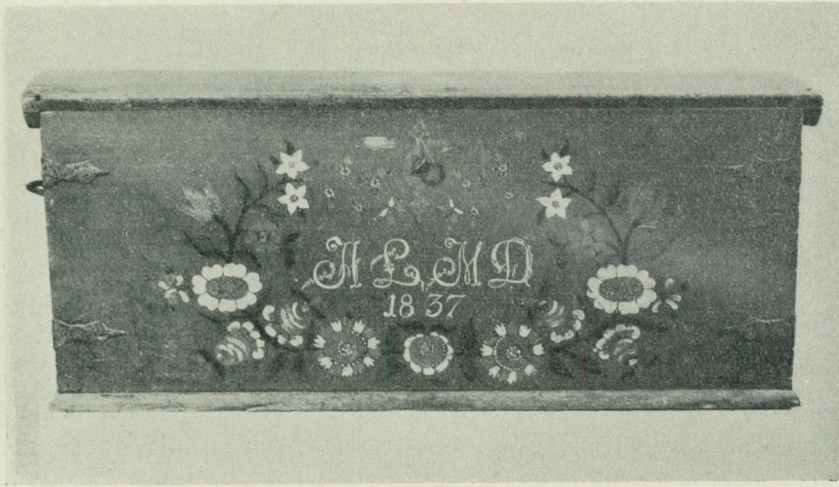

Fig. 12. Kista, målad av Rosenberg. Göteborgs mus.

brunrot äro riktigt antecknade, men vad är »Taretalj»? — Terra Italia? — Så komma ett par mystiska namn: Donkopp Kaport mårten. Den sistnämnda termen är säkert en omtydning av den latinska färgbenämningen Caput mortuum, vars tyska motsvarighet, Tottenkopf, utan tvivel givit upphov till ordet Donkopp.

»Härs», som ingår i den gula slamfärgen, är ordet harts, som i Träslövt uttalas *has*.

ZUSAMMENFASSUNG.

Albert Andersson: Carl Reinic Rosenberg. Ein nordhalländischer Wandbehangmaler.

Seit lange schon ist die sog. Wandbehangmaleri (»bonadsmåleriet») in Småland und dem südlichen Teil der Provinz Halland beachtet und studiert worden, und man kennt verschiedene Künstler als Urheber dieser eigenartigen Malereien auf Webstoffen oder Papier, gewöhnlich biblische Motive darstellend und dazu bestimmt, die Zimmer der Bauernhäuser während der Weihnachtszeit zu schmücken. Der Verf. schildert hier einen solchen Wandbehangmaler aus *Nordhalland*, einen »Soldaten» (nach der alten schwedischen Wehrordnung), geboren in jener Gegend 1794 und gestorben 1886, im Alter von 91 Jahren. Rosenberg wandte, um sich die Arbeit zu erleichtern, in drei Stücke zerschnittene Schablonen an, eine Technik, die er von der gleichfalls von ihm betriebenen Tapetenfabrikation her übernommen hat. Aus Rosenbergs hinterlassenen Papieren druckt der Verf. schliesslich einige interessante Aufzeichnungen betreffs verschiedener Farben, ihrer Mischung und Verwendung ab.